

הרב אברהם אלקנה כהנא שפירא זצ"ל

היתר העברת קבר מחו"ל לארץ ישראל

תשובה מכתב יד*

השאלה כפי שהיא במכתבו:

בדבר אביו ז"ל, שנקבר ליד אשתו הראשונה, ויש עדות שנקבר בתנאי שאם יחליטו להעלותו לא"י לקבורה הרשות בידם לעשות כן, ובמכתביו נאמר שהתנאי תופס רק בהסכמת חכמי ישראל באותו זמן.

דבר זה לא מובן כל צורכו, אם כך בפירוש היה התנאי שיש צורך במתן הסכמה דוקא ע"י רבנים. וגם לא ברור מי התנה כך - הנפטר לפני פטירתו, או יורשיו, או החברה קדישא, או בעל המקום, ע"י בחת"ס (ח"ו ס' לז).

כמו כן מעורר במכתבו בעיה בדבר העלאת עצמות אשתו, שלא היה תנאי בזמן קבורתה.

ועל כל זה הוא מציין את התשובות קי"ב-קי"ג ביד הלוי להגאון רי"ד במברגר זצ"ל.

* * *

א) הנה הקשר למ"ש ביד הלוי הוא רק לגבי קבר אשתו, שדעת הגאון מוירצבורג להחמיר ולא להעלות אלא לקבר אבות ממש, ולא לקבר בעל. וכן הוא חושש לפסק של האמרי אש (חיו"ד ס' קכא) שצריך מקום קבוע למשפחה כולה דווקא, כמו שהיה בדורות הקודמים.

אולם בנידוננו לגבי העברת קבר אביו הרי הותנה בתנאי מפורש, וכה"ג מפורש שם בשו"ע שמותר בכל עניין. ואין זה עניין של כח תנאי בעלמא, שהעיקר כאן הוא שהווי קבורה זמנית כשיש תנאי כזה.

והנה כל זה אם יסוד הפינוי הוא מכח תנאי בזמן קבורה, אבל לענ"ד אין צורך כלל להתיר פינוי על סמך תנאי, או אחרי פינוי הבעל לגבי פינוי האשה שאצלה לא היה תנאי גם כן אין צורך להתיר מכח קברי משפחה, אלא מכח דין מפורש בשו"ע שאפשר לפנות קבר לא"י, וכאן עסקינן בהעברת קבר לא"י.

* מורנו הגאון הגדול רא"א כהנא שפירא זצ"ל, ראש ישיבת מרכז הרב והרב הראשי לישראל, שילב בחייו אהבה עליונה ומוחלטת של התורה ולימודה, ושל העם והארץ. נפטר לפני י"ג שנים ביום ראשון של סוכות תשס"ח כשהוא קרוב לגיל מאה. לכבודו ולזכרו נדפסה כאן מכת"ק תשובה חשובה בד"ן העברת קבר מחו"ל לארץ. ייש"כ לרב ינון אליהו יצהרי שהקליד את המכתב. נעשו במכתב כמה תיקוני לשון ופיסוק ונוספו בסוגריים מרובעים מעט מקורות. המכתב נמסר למערכת 'המעין' ע"י בנו הרב בניציון שפירא שליט"א, ושכרו כפול מן השמים.

והנה, למעשה אין נוהגים לא כהאמרי אש ולא כהיד הלוי, שכן נראה מהט"ז בסי' ס"ג ומהחת"ס הנ"ל. ואין להאריך בזה, כי למעשה בנידון דידן אין נפקא מינה וכמו שכתבתי, שהרי לגבי מעלין לא"י אין כל חולק בשו"ע, ולגבי הבעל יש נימוק נוסף שנקבר על תנאי. ולתרווייהו סגי בהיתר של קבורה בא"י, ואין צורך בהיתר של קברי אבות שיש על זה פקפוק מהגאון מוירצבורג.

ובשו"ת הרדב"ז מכת"י (ח"ח סי' קצז) כתב על מה שנהגו במצרים להוליך עצמות לירושלים, דיפה הם עושים, דקבלה בידינו שאין תחיית המתים אלא בעמק יהושפט וכו', ואם מותר לפנותו כדי לקבורו עם אבותיו, שנוח לו לאדם לשכב עם אבותיו, כל שכן וקל וחומר להעלותו לירושלים תובב"א דוודאי נוח לו ולנשמתו, אפילו בלא תנאי יפה הם עושים. עכ"ל. וכיוצא בזה כתב בח"ב סי' תרי"א לגבי קבורה בא"י. ולפי דעתו שקבורה בירושלים וגם בשאר א"י היא ק"ו מקברי משפחה, א"כ יש מקום לומר שגם מקברי משפחה מותר לפנות לירושלים ולשאר א"י, ומסתבר גם שהוא הדין שמותר לפנות מקברי משפחה בחו"ל לא"י, שיש בכך "כפרת עוונות וניחותא דנפשיה" כלשון המהרל"ח בסי' ס"ג. ועוד שהמהר"מ א"ש הנ"ל (אמרי אש חיו"ד סי' קכא) כתב לגבי פינוי לקברי משפחה שרק בימיהם שהיו להם קברות מיוחדים לכל משפחה, ושל ושל אבותיו לעולם היו ביחד, משא"כ עתה שיש קברות סתם לא מקרי מיוחד לשלו ולשל אבותיו וכו', לא כעת ששמו כן הוא בפי הבריות בית עלמין. וכן דעת הג"ר שלמה קלוגר זצ"ל בטוב טעם ודעת מהדו"ג ח"ב סי' רנד. ויש לצרף סברתם לגבי פינוי מקברי משפחה שבוה"ז מחו"ל לא"י, שהם כפינוי משאר בתי הקברות לא"י.

הנפקא מינה תיתכן להיות רק כשיעבירו את האשה, האם יש צורך לקבורה אצל בעלה דווקא משום קבר אבות. ולדעת יד הלוי כמו שאין להעבירה לכתחילה מקברה ליד קבר בעלה, הכי נמי כשכבר פינו את קברה יתכן שאין חיוב קבורה דווקא אצל בעלה. אבל לפי מה שכתבנו מהט"ז ועוד נראה שיש עניין של קברי אבות אפילו בסתם קרובים, כ"ש שאם פינו יש לקבורה אצל בעלה. אולם בנידון דידן שהבעל נשא אחרי מותה אחרת, בזה יש לברר בחברא קדישא איך הנהוג למעשה, אם קוברים את כולם בשורה אחת.

(ב) והנה, עצם הדין שמותר לפנות את המת כדי לקבור אותו בארץ ישראל, הבית יוסף הביא מקור לכך מרבינו ירוחם, וכ"ה בבאר הגולה. אבל באמת הדין מפורש במקורות קדומים יותר, ברמב"ן בתורת האדם, שאחרי קבורה ראשונה היו מעלין לקברות אבותיו או לא"י.

ובביאור הגר"א כאן מצייין מקור לדין "ממ"ש בראשונה היו קוברים במהמורות וכו' [נתעכל הבשר היו מלקטין את העצמות וקוברים אותו בארזים]. וכמ"ש בסעיף ד"ו. ושם איתא "מקום שנוהגים לקבור במהמורות בלא ארון עד שיתעכל הבשר ואח"כ

מלקטין העצמות וקוברים אותם בארון מותר". וצ"ע מה כוונת הגר"א בזה, ומהיכן ראייה לדין זה של מוליכין לא".

אמנם הרמב"ן שם כתב בשם הראב"ד על דברי הירושלמי הללו שבראשונה היו קוברים במהמורות וכו', שהיו מלקטין העצמות ומעלין אותם לא"י או אצל קברות אבותיו. אולם מהירושלמי עצמו אין הכרח לפירוש שהביא הרמב"ן. והגר"א לא הזכיר אלא את הירושלמי, ועוד ששם הוי כנתנהוה על מנת לפנותו.

ולכאורה יש לפרש שכוונת הגר"א להמשך דברי הירושלמי, שאותו היום היו נוהגין אבילות (כדין ליקוט עצמות) ולמחר היו שמחים שנחו אבותיו מן הדין. ועיי"ש במפרשים שאחר עיכול הבשר ינוחו מן הדין, ובר"ן סנהדרין מ"ו הביא מדרש שהעפר הוא רפואתו, וביאר הרמב"ן בתורת האדם שלכך היו מניחים בלא ארון כדי שיתעכל הבשר, והיינו שימהר להתעכל. וסבירא ליה להגר"א שכך היא פשטות הירושלמי, ומאחר שאת הקבורה השניה הקבועה נהגו לעשות בארון, ולא סברו שיש מצוה שיהיה תמיד בקרקע, א"כ לכאורה יש בקבורה הראשונה הזמנית בלא ארון מעין בזיון, ואף עפ"כ נהגו כך כדי למהר כפרתו. וא"כ הוא הדין לפניו הקבר על מנת להוליכו לארץ ישראל, שאף זה משום כפרה כמ"ש בירושלמי כתובות פ"ב ה"ג. ועיין ברשב"א בשו"ת ח"א סי' שס"ט שמותר לתת סיד על הנפט כדי לעכל בשרו מהרה וישאוהו למקום אשר ציווה לקבורו, והובא ברמ"א סי' שס"ג ס"ק ב', ומהט"ז שם נראה שכדי לקבורו בהקדם במקום שציווה אין זו סיבה מספקת להתיר שימת סיד, וההיתר הוא משום שגם בעיכול הבשר יש כפרה. אמנם ברור ששימת סיד חמירא מקבורה בלא ארון, עי' בשו"ת הרדב"ז ח"א סי' תמ"ט, אולם כשלא נוהגים כן לקבור בלא ארון בקבורה הקבועה, יש מקום לחשבו מעין בזיון. ולכן מכך שהיו קוברים תחילה בלא ארון כדי למהר כפרתו מוכיח הגר"א שמותר לפנות לא".

ג) והנה מדברי הירושלמי נראה דרך היה מנהג כל הציבור. ולכאורה א"כ מה החידוש במשנה סנהדרין מו ע"א שהרוגי ב"ד קוברים אותם אח"כ במקומם, והרי כך נהגו בכל אדם (ועיין בחידושי הרמב"ן לשבת קל"ט ע"ב ובשיירי קרבן לירושלמי סנהדרין דף ל ע"א). וצ"ל שעיקר הדין הוא שאין קוברים אותם בתחילה עם שאר העם, ולא בקברות אבותיהם, ואפילו נהרגו באותו מקום שנמצאים שם קברות אבותיהם, אלא בבית קברות של רשעים כמבואר שם, וכ"נ מלשון הרמב"ם בהל' סנהדרין פ"ד ה"ט.

ועיי"ש בסנהדרין מ"ז ע"ב שנחלקו אם הרוגי בית דין מתכפרים לאחר עיכול בשר או לאחר קבורה, וכך היא מסקנת רב אשי שם. ויתכן שזה יסוד ההבדל בין המנהג הקודם המובא בירושלמי הנ"ל, שבראשונה היו קוברים במהמורין ואח"כ בארון, לבין המנהג אח"כ, שהמנהג הראשון היה משום שסבירא להו שהכפרה מתקיימת לאחר עיכול בשר, ומאחר שעניין כפרה שייך בכל הנפטרים, כמ"ש בספרי סוף פרשת שופטים "כפר לעמך ישראל אלה החיים, אשר פדית אלו המתים, מלמד שהמתים

צריכים כפרה", וכיו"ב בכמה מקומות, לכן קברו תחילה בלא ארון כדי שיתעכל הבשר מהר, ואולם לאח"כ סבירא להו שהכפרה מתקיימת לאחר הקבורה. ואכמ"ל. ומ"מ "ל שלכו"ע יש גדר כפרה גם לאחר עיכול בשר. ועי' באור"ש הל' שמחות פי"ד הט"ו.

ד) ולכאורה נראה לומר שחלה ט"ס בציון הסימן בביאור הגר"א, וקטע זה אינו מוסב על דין קבורה בא"י אלא על הדין המובא בהמשך הסימן בשו"ע שם שאם נתנוהו ע"מ לפנותו מותר בכל עניין. ולפינו בביאור הגר"א מצויין על זה לעיין בסי' שס"ד ס"ק א', והדבר צ"ע, ששם מיירי בדין איסור הנאה מקבר לאחר פינוי כשנתנוהו על מנת לפנות קברו באיזה אופן מותר בהנאה לאחר פינוי, ועוד שלפרט זה שבסימן שס"ד דבעינן שיתנוהו על מנת לפנותו אין מקור מפורש בגמרא, רק מבואר כן ברמב"ן. וע"כ נראה לכאורה שדברי הגר"א הנ"ל המציין לירושלמי קאי על דין קבורה על תנאי לפנות, שמדברי הירושלמי יש ראייה מפורשת להיתר שהרי נהגו לקבור במהמורות ע"מ לפנות לקבר קבוע, ולא נזכר שם שמפנים לקברי אבות (וראייה זו לדין פינוי כשהיה תנאי כתב גם המהר"ם שיק בסי' שנ"ד).

ה) והנה בנידון דידן שהעברה היא מקבר משפחה לא"י, מ"מ מותר לפי דעת הרדב"ז הנ"ל כמו שהתבאר לעיל באות א'. ועוד "ל שטעם העדיפות של קברי אבות הוא כמ"ש בספר חסידים בסי' ת"נ שיש לנפטרים הנאה שקרובים באים להתפלל שם, וא"כ זהו כל זמן שיש לו משפחה במקום שנקבר, או שיש מי שיבוא ממקום אחר ואפילו שאר יהודים שלא מקרוביו, אבל בבית קברות השמש מרגל ישראל אין עדיפות של קברי משפחה. ולכן כיום לאחר שמלכות הרשעה שפכה דם ישראל כמים ונחרבו הקהילות שם, יתכן שנוח לנפטר שיפנוהו למקום שישנם קרובים או מכירים שיבואו להתפלל. ואכמ"ל.

* * *

היוצא מכל הנ"ל בנידון השאלה, בעניין פינוי האב שהותנה שיוכלו לפנותו, וכן את אשתו שאצלה לא היה תנאי כזה, מעיקר הדין כיון שהפינוי הוא מחו"ל לארץ ישראל הרי הדין מפורש בשו"ע שמותר לפנות מחו"ל לא"י משום קדושת הארץ "וכפר אדמתו עמו", וכשמועיל לכפרת הנפטר מותר לפנות, וכ"ש לגבי האב שהותנה קודם שאפשר יהיה לפנותו שאיכא תרי טעמי להיתר פינוי. וכל החששות שנזכרו בתשובות יד הלוי להגאון מוירצבורג אינם שייכים לנידון דידן, שהוא דין מפורש בשו"ע. ואין לפקפק בעיקר הדבר.

אמנם עי' בשו"ת חת"ס ח"ו סי' ל"ז הנ"ל שחשש למכשולות שעלולים לצאת מפינוי מבית הקברות. וגם אם יתוקן חשש המכשולות על פי "אנשי חיל יראי ד' המבינים בדבר, וישכילו על דבר טוב, ואחר התבוננות האמיתי יאמרו שלא יארע מכשול ותקלה ע"י דבר זה" וכו', אעפ"כ ביקש לצרף דעת אחרת להיתר. ועיין בשו"ת מהר"ם שיק סו"ס שנ"ג בנוגע להוראה בעניין זה.